

Лекція 12: Співпраця громад, держави та міжнародних організацій у сфері відновлення довкілля

Анотація

Війна завдала Україні не лише величезних соціально-економічних втрат, а й масштабних екологічних руйнувань. Ця лекція аналізує, як державні інституції, місцеві громади та міжнародні організації об'єднуються задля відновлення природи в умовах військового стану. Зокрема, розглядаються наслідки збройної агресії для довкілля (замулення річок, забруднення ґрунтів і повітря, вирубка лісів тощо), а також основні напрямки «зеленої» відбудови – від відновлення лісів і водних ресурсів до реабілітації екосистем заповідників. Акцент зроблено на інституційних механізмах співпраці: меморандуми, робочі групи, програми «зеленого» відновлення, а також конкретні проєкти у регіонах (наприклад, Сумська, Харківська, Чернігівська області). Особлива увага приділяється ролі ключових міжнародних партнерів – ПРООН (UNDP), Програми ООН з довкілля (UNEP), WWF, GIZ тощо – у фінансуванні та технічній підтримці екологічних ініціатив. Оглянуто законодавчі ініціативи України, зокрема проєкт Закону «Про засади зеленого відновлення України», та урядові програми з питань охорони природи і сталого розвитку. Наводяться кейси громадських проєктів: наприклад, «Простір біорізноманіття» у Харківській області, спільний проєкт відновлення річки Вир на Сумщині, 50 екопроєктів на Чернігівщині та інші. У висновках підкреслюється необхідність «більш розумної» відбудови з екологічним пріоритетом – «будувати краще» з урахуванням принципів кругової економіки, кліматичних та біорізноманітних гарантій .

Вступ

Російсько-українська війна стала катастрофою не лише для людей та міст, але й для довкілля країни . Щодня зростає площа знищених земель: пожежі на забарикадованих місцевостях, затоплені вибухами кар'єри, отруєні хімікатами річки і ґрунти, уражені мінами та боєприпасами території. За оцінками WWF, вже під час перших місяців війни вогонь і вибухи пошкодили понад 100 тисяч гектарів природних екосистем, а 900 заповідних зон загальною площею 1,2 млн гектарів зазнали обстрілів і забруднень . У такій ситуації завдання екологічної безпеки та відновлення природи стають надзвичайно важливими. Воєнний стан, щоденні обстріли та складний гуманітарний контекст не повинні відкидати екологічні пріоритети – навпаки, війна робить їх більш критичними, адже руйнує «зелений каркас» України, який містить 35% біорізноманіття Європи .

Водночас, екологічні виклики – це не лише наслідок війни, але й тривалих передвоєнних проблем: зміна клімату, деградація ґрунтів, забруднення вод та знищення біорізноманіття. Війна унеможливила багато природоохоронних програм та інвестування в екологію, призупинила охорону заповідників. Наприклад, з початку агресії 24 заповідні території (у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській, Харківській, Сумській,

Чернігівській, Київській областях та Криму) були змушені припинити свою діяльність через воєнні дії . Тому коли війна закінчиться, Україні доведеться вирішувати не лише завдання відбудови житла та інфраструктури, але й «повернути до життя» екосистеми, які мають критично важливе значення для кліматичної стабільності, продовольчої безпеки і здоров'я населення .

Ефективна відбудова довкілля за воєнних умов потребує координації зусиль на всіх рівнях: від центральної влади до місцевих громад і міжнародних партнерів. Провідні міжнародні організації та донори вже закликали застосувати принципи «більш розумної» реконструкції: будувати з урахуванням кліматичних, екологічних та соціальних критеріїв, впроваджувати циркулярну економіку, залучати експертів і наукові підходи . Одночасно український уряд готує законодавчі ініціативи – зокрема, проект закону «Про засади зеленого відновлення України», що має закріпити поняття та стандарти екологічно орієнтованої відбудови . На місцях громади самі об'єднуються у міжмуніципальні проекти (наприклад, відродження річки Вир на Сумщині), розробляють власні програми відновлення і залучають міжнародні гранти .

Ця лекція розглядає механізми та приклади такої співпраці. У вступі коротко окреслено контекст воєнної шкоди довкіллю і потребу «зеленого» підходу до відбудови. Основна частина детально аналізує формати інституційної співпраці (меморандуми, робочі групи, партнёрства), ролі ключових міжнародних організацій (UNDP, UNEP, WWF, GIZ тощо) та українських законодавчих ініціатив. Наводяться конкретні кейси відновлення природних ресурсів: лісів, водних систем, ґрунтів і екосистем. Закінчуємо висновками про необхідність узгодження зусиль і «будувати краще» разом .

Основна частина

Наслідки війни та пріоритети відновлення

Військові дії стрімко погіршили стан довкілля України. Прямі наслідки бойових дій – знищення лісів, загибель фауни, затоплення та засмічення земель – вже фіксуються в усіх зонах активних бойових дій. Так, за оцінкою WWF, агресія спричинила пожежі площею понад 100 тис. га природних екосистем (у 78 разів більше, ніж за той самий період минулого року) і пошкодження півтора мільйона гектарів заповідних територій в Україні . Захоплення Каховської ГЕС викликало екологічну катастрофу: знищено флору і фауну дельти Дніпра, забруднено водні ресурси токсинами. Улітку 2025 року наслідки аварії дамби стали одним із фокусів міжнародних екологів . На півночі України зруйновано підземні артезіанські джерела, уражено ґрунти на фронтових рубежах – від Чернігівщини до Запоріжжя – хімічними реагентами і важкими металами.

Наслідки війни мають й опосередковані виміри: через мобілізацію ресурсів і посилене

використання техніки погіршуються кліматичні показники, а відновлення зруйнованого житла і інфраструктури вимагає великих викидів парникових газів. За прогнозом, без заходів «зеленого» відновлення відбудова України може значно збільшити глобальний вуглецевий слід. Саме тому міжнародна спільнота закликає «будувати краще»: впроваджувати енергозберігаючі технології, кругові економічні моделі, екологічні інфраструктурні проекти. У короткостроковій перспективі пріоритетами мають стати:

- **Відновлення водних ресурсів та їх якісне очищення.** Наприклад, відновлення стоків Дніпра та приток, санація річок (реанімація басейну річки Вир у Сумській обл. є прикладом міжмуніципального проекту). Запобігання подальшому забрудненню води через розробку місцевих селищних програм (ознайомлення громад з даними аналізу питних криниць у Бучі та його відображення на карті – проєкт ECO BUCHA).
- **Відновлення ґрунтів і боротьба з токсинами.** Зокрема, обладнання для оперативного виявлення забруднення ґрунтів (як це робить ПРООН/UNDP зі Швецією – мобільні системи аналізу ґрунту для Миколаївщини). Видалення залишків боєприпасів і очистка полів (близько чверть території України – підлідована мінами) передбачена державними програмами розмінування, у яких Україна за допомогою UNDP вивчає довкілля на наявність небезпечних речовин.
- **Реабілітація лісів і біоценозів.** Демонтаж мільйона застарілих гребель та розчистка річок плануються зі збереженням природних умов, про що свідчать ініціативи WWF (проєкт «Regenerate Ukraine» співпрацює з державою та громадами над відродженням вільнотекучих рік). Збереження старовікових лісів (WWF уже захистив 70 тис. га лісу) та біорізноманіття (постачання осетрових у Дніпро, переселення зубрів під Києвом) є важливою складовою завдань «зеленого» відновлення.
- **Стале використання ресурсів і відновлення екосистем.** «Зелене відновлення» – підхід, що передбачає перехід до циркулярної економіки та інтеграцію екологічних принципів у відбудову (члени Кабміну та Міндовкілля презентують рамковий закон про такі принципи). Цілі такого відновлення охоплюють адаптацію до кліматичних змін, відновлення біорізноманіття, захист ґрунтів і вод, впровадження зелених технологій і енергетики. Учасники презентації законопроєкту підкреслили, що «зелена відбудова» має стати єдиною державною політикою, щоб об'єднати дії влади, бізнесу та інвесторів.

Таким чином, основна мета відновлення довкілля після війни – не просто повернути «як було», а «побудувати краще»: враховувати майбутні кліматичні ризики і сприяти довготерміновій стійкості екосистем. Реалізація такої стратегії потребує злагодженої співпраці усіх зацікавлених сторін.

Важливою умовою успішного відновлення довкілля є чітка координація та інституційна взаємодія між громадами, державою й міжнародними партнерами. Уже створено чи заплановано декілька форматів для спільної роботи:

- **Меморандуми і договори про співробітництво громад.** Яскравий приклад – Сумська область, де чотири громади (Білопільська, Ворожбянська, Миколаївська, Річківська) уклали *договір про співробітництво* для спільного проекту з ревіталізації річки Вир . Цей документ укладено в рамках програми «U-LEAD з Європою» за підтримки GIZ . У межах договору громади зобов'язалися спільно планувати та фінансувати дії: відновити природний гідрологічний режим річки, організувати прибережні захисні смуги, оформити ландшафт території вздовж води, розширити рекреаційні зони та покращити умови відпочинку мешканців . Спільна дія громад гарантує, що прибережна екосистема розглядається як єдиний комплекс, а ресурси (людські, фінансові) акумулюються для досягнення узгоджених цілей.
- **Спільні робочі групи та платформи.** На національному рівні створюються міжвідомчі групи за участю Міненергетики, Міндовкілля, міністерств регіонального розвитку та ін. Окрему увагу приділено створенню *Національної ради з зеленого відновлення*, яку передбачає законопроект Міндовкілля . Така рада очікується для координації політики, оцінки ефективності заходів та забезпечення прозорості процесу. Крім того, за ініціативою ООН було започатковано **Платформу дій із зеленого відновлення України**, куди увійшли ключові міжнародні партнери . Платформа збирає урядові, бізнесові та громадські організації, щоб спільно розробляти «зелені» стратегії, залучати експертні знання і фінансову підтримку, а також інформувати про науково обґрунтовані підходи .
- **Проекти із залученням громад.** На локальному рівні інструментом співпраці стають комунальні програми та грантові конкурси. Наприклад, у 2023–2024 роках екологічні НУО реалізували в 10 громадах України проекти за принципами «зеленого відновлення» . У цих проєктах місцеві активісти, школи та міськради разом облаштовували простори біорізноманіття (як у Краснокутську на Харківщині), впроваджували компостування та очищення вод (проект у Люботині, Харківська обл.) або розробляли місцеві енергетичні плани (у Хмельницькому регіоні) . Особливістю таких ініціатив є активне залучення мешканців – від студентів і ветеранів АТО до представників бізнесу та ОСББ. Наприклад, ГО «Я – Бучанець» проаналізувала якість питної води з колодязів і бюветів Бучанської громади та спільно з муніципалітетом розробила рекомендації з їх санації . Такі проєкти показують: об'єднання зусиль громад і влади підвищує ефективність заходів щодо екологічного оздоровлення території.
- **Партнерські угоди з міжнародними донорами.** Часто програми

відновлення довкілля реалізуються в рамках міжнародної допомоги. Прикладом є комплексний проєкт ПРООН «Розробка комплексної програми відновлення» для Покровської громади Дніпропетровщини, де реалізатором виступав місцевий аналітичний центр із підтримкою Швеції. Такі ініціативи передбачають проведення оцінки стану довкілля, розробку заходів адаптації, залучення грантових коштів. Німецька GIZ також виступає партнером у проєктах сталого розвитку: наприклад, програма «Зміцнення міської стійкості» допомагає відновити пошкоджену інфраструктуру та розвивати містобудування з урахуванням екологічних ризиків.

Загалом ці формати забезпечують синергію: влада визначає загальні правила та фінансує стратегічні напрямки, громади – локальні потреби, а міжнародні організації – досвід і ресурси. Співпраця у форматі «держава + громади + донори» здатна пришвидшити процес екологічної відбудови, залучаючи сучасні технології і «зелені» інновації.

Міжнародні організації та програми

Міжнародні організації грають ключову роль у відновленні довкілля України. Вони надають фінансову допомогу, експертні ресурси і технічну підтримку для конкретних проєктів:

- **UNDP (Програма розвитку ООН).** ПРООН координує низку проєктів з відновлення і очищення довкілля. Так, у січні 2025 року UNDP разом зі Швецією передали українському Центру розмінування мобільне обладнання для аналізу забрудненості ґрунтів. Це обладнання дозволяє оперативно виявляти вибухові речовини та токсиканти у ґрунті сільськогосподарських та міських ландшафтів, що сприяє безпечному розмінуванню і рекультивації полів. Завдяки цій підтримці, громади на півдні України (наприклад, Миколаївщина) зможуть швидше оцінити якість ґрунтів та планувати відновні роботи. Крім технічної допомоги, ПРООН сприяє «сильним стейкхолдерам»: її проєкти забезпечують взаємодію між державними структурами, місцевими громадами й приватним сектором. Прикладом є проєкт *Empowered Partnership for Sustainable Recovery*, який запроваджений за фінансуванням Швеції і реалізується у 13 областях (включно з Чернігівською, Сумською, Миколаївською та іншими). Цей проєкт орієнтований на створення партнерств між муніципалітетами й підприємцями для генерування «зелених» економічних можливостей у громадах, а також на поширення найкращих практик сталого відновлення по всій Україні. Фактично, UNDP виступає «інкубатором» для місцевих ініціатив: його експерти проводять навчальні семінари, консультують міську владу, об'єднують проєктні групи. Усі ці зусилля полегшують комунікацію між громадами і державною владою щодо екологічних пріоритетів.
- **UNEP (Програма ООН з довкілля).** UNEP координує «зелену відбудову»

на рівні національної стратегії. У жовтні 2024 року Платформа ООН в Україні анонсувала, що UNEP разом із українським урядом започаткувала низку ініціатив – від вивчення екологічного впливу прориву Каховської дамби до розробки рішень щодо сталого управління міськими стоками . UNEP ініціювала *Платформу дій із зеленого відновлення*, яка об'єднує міжнародних партнерів навколо спільних цілей: впровадження стратегії стійкого відновлення, залучення ресурсів та просування науки в процесі реконсолідації України . За підтримки донорів (Фінляндія, Японія, Чехія, США, Німеччина, Італія та інших) UNEP фінансує проекти у різних сферах – утилізація азбестовмісних руїн, розвиток відновлюваної енергетики в містах, збереження біорізноманіття уздовж транспортних коридорів, підтримку сталого розвитку Карпатського регіону . Наприклад, для зменшення ризику екологічного колапсу у Карпатах UNEP співпрацює з місцевими громадами та природоохоронцями у створенні захищених ландшафтних зон. UNEP також готує аналітику (брошури, звіти) і навчає українських чиновників методам «зеленого» планування. Усю цю допомогу спрямовано на те, щоб відбудова міст і інфраструктури відбувалася з урахуванням екологічних та кліматичних критеріїв .

- **WWF (Всесвітній фонд природи).** WWF веде діяльність як «інкубатор» екологічних ініціатив і лобіст «зелених» змін у відбудові. На початку 2023 року WWF-Україна спільно з WWF-Центральна та Східна Європа запустили ініціативу **Regenerate Ukraine**, метою якої є підтримати повоєнну реконструкцію країни у спосіб, дружній до клімату та природи . У рамках цього проекту WWF тісно співпрацює з урядом, громадами та НУО і формує чотири напрями: розробка рекомендацій для “врахування природи” в державних рішеннях, просування «зеленої інфраструктури», впровадження рішень на основі природи та відновлення природної спадщини . Зокрема WWF підготував рамкову доповідь «Сталий економічний відновлення для людей і природи», вплив на «План Ukraine Facility» (план реконструкції на довготривалу перспективу) та на державний «Екологічний пакт» України, розроблений робочою групою при голові Офісу Президента. Практичні результати дій WWF – це охорона 70 тис. га старовікових лісів від вирубки, демонтаж застарілих гідропоруд (наприклад, проект з підготовки знесення дамб на р. Кам'янка у Дніпропетровській обл.) , а також випуск у річку Дніпро 2,5 тис. молодих осетрових для відновлення популяції. Крім того, WWF допомагає впроваджувати «природні рішення» – створює онлайн-платформу рекомендацій з HBS (рішень на основі природи) , проєктує біоелементи для міської інфраструктури і підтримує навчання працівників екопідрозділів. Роль WWF також важлива в інформаційному полі: відомі екологи «зеленого» співтовариства спільно виступили із заявами та зверненнями, закликаючи до екологічно раціонального курсу відбудови.

- **GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва).** GIZ

фокусується передусім на міцних інфраструктурних рішеннях і партнерських програмах з локальними органами влади. Наприклад, проект «Муніципальна стійкість і реконструкція» від GIZ допомагає відбудовувати житло та критичну інфраструктуру у прифронтових містах з урахуванням нових викликів (забезпечення жінок, ВПО, належне містопланування) . У сфері довкілля GIZ підтримує розробку кліматичних стратегій (передбачається консультації за німецькими стандартами Green Deal) та підсилює потенціал центрів громадських ініціатив. Деякі програми GIZ, хоч і не завжди публічно релізовані, працюють з громадами на місцях: наприклад, налагодження співпраці українських і німецьких міст для обміну досвідом відновлення зелених зон. Крім того, через німецький уряд до України надходять грантові гроші у рамках Ініціативи з кліматичної політики (IKI), спрямованої на проекти зі зміцнення національного кліматичного курсу та управління природними ресурсами.

Разом ці організації охоплюють широкий спектр: від аналітики і законодавчих рекомендацій (UNEP, WWF, UNDP) до практичних рішень «в полі» (UNDP, GIZ) і захисту природних територій (WWF, різні фонди). Їхня співпраця з українською владою зазвичай оформлюється меморандумами чи офіційними угодами. Наприклад, співпраця UNEP із Міндовкілля відбувається за «Платформою дій» і технічними угодами, а UNDP і GIZ – за програмами національної розробки та двосторонніми грантовими договорами. Таким чином міжнародні партнери привносять в український процес відбудови знання, технології та грошовий ресурс, діючи унісон з місцевими акторами.

Законодавчі та урядові ініціативи

Уряд України усвідомив необхідність правового закріплення зелених принципів відбудови. У Міндовкілля підготовлено **проект Закону України «Про засади зеленого відновлення України»**, оприлюднений для громадського обговорення у червні 2025 року . Метою цього закону є інтегрування екологічних і кліматичних вимірів у процес загальної відбудови після агресії та спрямування країни до зеленої економіки . Законопроект визначає «зелене відновлення» як підхід, коли всі заходи реконструкції здійснюються згідно з цілями переходу до зеленої економіки. Зокрема, очікується запровадження єдиних критеріїв та принципів: сталий розвиток, охорона довкілля, раціональне природокористування, соціальна прийнятність проектів . Так, у презентації документа уряд зазначив, що зелена відбудова має сприяти адаптації до зміни клімату, переходу до циркулярної економіки, запобіганню забрудненню, відновленню біорізноманіття, сталому використанню водних ресурсів тощо .

Законопроект також передбачає створення **Національної ради з зеленого відновлення** – дорадчого органу за участю представників органів влади, бізнесу, науковців і

громадськості. Нова рада координуватиме державну політику, оцінюватиме ефективність заходів і генеруватиме відкриту інформацію про хід відбудови . Наприклад, обговорюється запуск цифрової платформи, де будуть оприлюднені всі проекти з відновлення, щоб забезпечити прозорість і залучення зацікавлених сторін . Учасники консультацій наголошували на важливості залучення громадських організацій і науковців до розробки таких програм; було висунуто ідею включити принципи зеленого відновлення у регіональну політику, адже багато проектів реалізуються на місцях . Фактично, уряд прагне уніфікувати поняття «зеленого відновлення» і зробити його обов'язковим критерієм усіх майбутніх інвестицій у відбудову. Очікується, що після доопрацювання проект надійде на розгляд Верховної Ради восени 2025 року .

Крім того, діє ряд урядових програм екологічного спрямування. На регіональному рівні виділяються кошти на природоохоронні заходи через обласні фонди довкілля. Наприклад, Чернігівська облдержадміністрація на 2025 рік запланувала реалізувати 50 екопроектів загальною сумою десятки мільйонів гривень, які фінансуватимуться спільно з місцевими бюджетами громад . Серед цих заходів – утилізація 36 тонн застарілих пестицидів зі 7 громад , розроблення регіонального плану управління відходами, ліквідація стихійних сміттєзвалищ, встановлення контейнерних майданчиків, реконструкція каналізаційних мереж , а також моніторинг стану повітря та вод довкола Чернігова . На ці ініціативи область виділяє як обласні, так і місцеві ресурси. Це показовий приклад спільного фінансування «знизу вгору»: громади Чернігівщини долучаються до екологічних проектів, фінансуючи їх частково за власний кошт. Аналогічні регіональні програми існують в інших областях – наприклад, у Львівській обласній раді створюються програми «екологічної безпеки» на відновлення лісів і річок, а в Одеській – плани реабілітації узбережних систем. Міністерства розробляють державні цільові програми: напрями «зеленої реконструкції», підтримки біоенергетики, меліорації постраждалих ґрунтів тощо.

Важливо, що законодавчі ініціативи підсилюють активність громад. Саме місцеві громади пропонують ідеї відновлення: вони проводять форуми, публічні слухання, звертаються з пропозиціями до облради. Наприклад, урядові круглі столи і консультації у містах зібрали представників ОТГ, які поділилися своїм досвідом «зелених» проектів: від створення карпатських екологічних поясів до кампаній з озеленення у містах-супутниках. Учасники наголошували, що закон має забезпечити зручні процедури доступу до інформації та фінансів за обмежень воєнного стану (про що йдеться й у звіті Єврокомісії 2024 року) . В уряді обіцяють врахувати ці пропозиції у доопрацюванні документу.

Отже, на державному рівні створюється нормативно-правова основа «зеленого» розвитку: визначаються поняття, критичні цілі і механізми контролю. Це закладає фундамент, на якому громади разом з міжнародними партнерами реалізують практичні заходи – і створює очікування, що відновлення буде екологічно відповідальним та стійким.

Приклади регіональних проєктів відновлення

Розглянемо кілька конкретних кейсів, які ілюструють співпрацю громад, держави та партнерів у відновленні довкілля:

- **Сумська область – річка Вир:** На Сумщині стартував спільний міжгромадський проєкт *«Ревіталізація річки Вир»*. Його ініціювали громади північних районів (Білопільська, Ворожбянська та ін.) за підтримки U-LEAD і GIZ. Після підписання договору громади окреслили ціль: відновити природний режим та санітарний стан річки як єдиної екосистеми. Це включає очищення русла, відновлення прибережних захисних смуг, облаштування прогулянкових зон та рекреаційних майданчиків. На практиці це означає: розчистити русло від сміття, засіяти трав'янисті смуги по берегах, висадити дерева та кущі для утримання ґрунтів. Громади також долучили експертів: екологи Сумського національного аграрного університету проводять оцінку ґрунтів і води, а представники департаменту екології облдержадміністрації консультують з процедур землеустрою. Кошти залучають із державних екопрограм та місцевих бюджетів. Уже візуальні результати: у двох селах громади встановили майданчики для відпочинку на березі Вира і висадили іван-чаї вздовж берегів, зменшивши ерозію. Цей кейс демонструє, що навіть складні питання водокористування можна вирішувати спільними зусиллями – громади несуть лідерство, держава дає інституційну та фінансову підтримку, а партнери (GIZ, Уряд Швеції через U-LEAD) контролюють реалізацію.
- **Харківська область – простір біорізноманіття:** У Краснокутській громаді (поблизу лінії фронту, яка вже відбита) ГО «Українська природоохоронна група» за підтримки центру Екодія створила «Простір біорізноманіття» у шкільному ліцеї №1. Це невеликий парк на території школи, де викопано озерце, висаджено різноманітні місцеві рослини (багаторічні трави, кущі, дерева) і облаштовано ділянку для спостереження за природою. Проєкт унікальний тим, що він орієнтований на освітній компонент: крім фізичної реабілітації території, екологи провели уроки та майстер-класи з учнями та вчителями про важливість кліматично-стійких ландшафтів. Вчителі та діти спостерігали за розвитком рослин, досліджували ґрунти і мурали, присвячені екології. Очікується, що такий «зелений» простір буде слугувати життєздатним ядром для поширення заповідних видів (наприклад, бджіл, жужелиць, птахів) та прикладом для інших громад. Важливо, що в проєкт були залучені не лише НУО, а й місцева влада: голова громади забезпечив упорядкування території, а шкільний персонал – догляд за рослинами. Такі ініціативи мають подвійний ефект – відновлення екосистеми і виховання екологічної культури у суспільстві.
- **Чернігівська область – комплексні екопроєкти:** Завдяки підтримці обласної влади та співфінансуванню громад на Чернігівщині у 2025 р.

заплановано близько 50 екомероприятий (видалення 36 тонн небезпечних хімікатів, сортування сміття, очистка річок, модернізація очисних споруд ітд.) . Наприклад, у Линовицькій та Варвинській громадах завершуються роботи з екологічного аудиту використаних пестицидів – уже закуплено контейнери для утилізації отруйних речовин за європейськими стандартами (частина коштів з місцевих бюджетів) . У Мринській і Срібнянській об'єднаних територіальних громадах побудовано сучасні сортувальні майданчики (прибрано стихійні звалища та встановлено контейнери) . Паралельно в обласному центрі Чернігові відкрили станцію моніторингу якості повітря і провели пробні заміри стану води біля міста (узбережжі Десни та Стрижня) . Ці проєкти відбуваються в тісній взаємодії: департамент екології ОДА координує загальні плани і виділяє кошти, а громади реалізують роботи на своїй території, демонструючи, що співфінансування дає змогу охопити більше «екопляцдармів». Подібні ініціативи на місцях поєднують інтереси держслужб (звести до купи ресурси, контроль) і потреби громад (чистіший довкілля, нова інфраструктура).

- **Київська область (Буча, Ірпінь):** У прифронтових містах Київської агломерації місцеві активісти теж відіграють важливу роль. У Бучі ГО «ЕСО BUCHA» провела експертизу якості питної води з місцевих криниць та бюветів, що стало особливо важливим після тимчасової окупації, коли звичайна система водопостачання не працювала . Експерти виявили ті криниці, які мали перевищення норм по важких металах чи забруднені органікою, і донесли це до мешканців та влади. Згідно з отриманими результатами, громада разом з КП «Бучасервіс» вже проводить дезінфекцію і благоустрій значущих криниць (відповідно до санітарних вимог) . Команда проєкту організувала зустрічі з міською радою, подала пропозиції до Програми комплексного відновлення території Бучі і провела просвітницькі акції (очисна школа в лікарні, толоки) . В Ірпені активісти ГО «Зелена Хвиля» ідуть ще далі – вони наполягають на створенні спеціального природоохоронного резерву на заплаві річки Ірпінь . Запропонована ними локація понад 300 га вже знаходиться у Смарагдовій мережі і має величезне значення для регіонального біорізноманіття. У 2023 р. «Зелена Хвиля» провела наукові експедиції, консультації з експертами (гідрологами, екологами, юристами) і наприкінці року подала офіційну пропозицію про створення Ландшафтного заказника «Заплава річки Ірпінь» на сесії міськради . Наразі матеріали розглядає обласна військова адміністрація, адже це потребує зміни меж у Державному кадастрі. Цей кейс показує, як громадські проєкти підсилюють держполітику: активісти не просто надають владі пропозиції, а і надають їм наукове підґрунтя (підготували методички, презентували дослідження). Натомість влада звертає увагу на такі «долинно-заплавні» зони: частина запланованих завдань з природоохоронної програми регіону (як на Чернігівщині чи Київщині) саме стосується заплавних територій, які лишаються цінними екосистемами.

Ці приклади ілюструють принцип роботи: конкретні «зелені» результати досягаються там, де громади активно взаємодіють з експертами й державними структурами. Місцева ініціатива часто породжує проєкт, який потім масштабують або законодавчо підтримують (як у випадку «Простору біорізноманіття» в Харкові чи програми Чернігівської ОВА). І навпаки, створення правил на рівні держави (закон, програма) сприяє тому, що громади залучаються у загальнонаціональні зусилля (кошерне планування, відкриті дані, грантові конкурси). Співпраця у форматі *«державна стратегія + місцевий досвід»* та *«державні ресурси + міжнародна підтримка»* дає найбільший ефект.

Висновки

Післявоєнне відновлення України має йти за принципом «відбудовувати розумніше» . Ефективна екологічна відбудова не може бути ігнорована, адже вона напряму впливає на майбутнє країни: кліматична стійкість, аграрний потенціал, здоров'я населення і репутація України у світі – усе це залежить від того, наскільки успішно ми очистимо і відновимо природу. Аналіз ситуації показує: у відновленні довкілля ключова роль належить партнерству громад, держави і міжнародних організацій.

1. **Спільні інтереси і координація.** Громади несуть інтереси місцевих мешканців, знають власні потреби і ландшафти. Держава задає рамки, ресурси й забезпечує широку координацію. Міжнародні партнери приносять експертизу та фінансування. Усі зацікавлені мають спільний мотив: після війни треба зробити країну кращою, а не просто повернути назад. Цей консенсус вимагає нових форматів роботи (меморандуми, координаційні ради, спільні програми), які вже почали впроваджуватися.

2. **Інституційні механізми.** Законодавство поступово закріплює «зелені» цілі через законопроект про базові засади відновлення, державні програми і зміни у містобудівному плануванні. Прозорі платформи та Ради сприяють тому, щоб до процесу відбудови могли долучатися NGO та громади. Наприклад, ініціативи онлайн-платформ (реєстр відновлення) забезпечать видимість заходів, а введення обов'язкових «екологічних аудитів» для проєктів реконструкції підвищить рівень відповідальності.

3. **Напрямки відновлення.** Результати досліджень (WWF, UNEP, UNDP) дозволяють виділити пріоритетні напрямки: збереження біорізноманіття у ключових регіонах (Карпати, Полісся, заплави Дніпра та Десни), очищення забруднених ділянок (колишні полігони та російські бази), реабілітація ґрунтів і вод (польові дослідження, контроль якості). Наприклад, розробка регіональних еко-програм на Чернігівщині орієнтована на вивезення токсичних речовин та оновлення сміттєзбиральної інфраструктури .

4. **Роль міжнародної спільноти.** Міжнародні організації (ООН, європейські

партнери, міжнародні НУО) повинні зберігати фінансову та консультаційну підтримку. Лише спільними зусиллями, наприклад, можна забезпечити великі проекти – від відновлення енергомереж у «зеленому» ключі до реконструкції пошкоджених резерватів. При цьому пріоритет – не фасадна реконструкція, а довгострокове оздоровлення (наприклад, широка реаерація ґрунтів навколо промислових зон, а не просто обмін дотів на школи).

Скорочення впливу війни на екологію та відновлення постраждалих територій можливе лише за умови повного залучення місцевих громад і дотримання інклюзивності процесів. Це означає інформаційну відкритість (даючи людям розуміти, що та як робиться), стимулювання громадських проектів, врахування думки місцевих лідерів та експертів. Саме громади будуть фінальними бенефіціарами – чистіші ґрунти й вода безпосередньо впливають на їхнє життя і громадський добробут.

Завдання держави і партнерів – зробити так, щоб відновлення не лише компенсувало руйнування, але й дало нові можливості: стабільні екосистеми, «зелені» робочі місця, відроджену туристичну інфраструктуру. Навіть під час воєнного стану вже видніються позитивні приклади: проекти з ВІЛ-проекції, «зелені» рекомендації у планах комплексного відновлення громад, багаторазові дослідження ґрунтів та води, які робляться разом з громадянами . Усі вони демонструють, що співпраця працює. Головне – посилювати її, підтримуючи механізми взаємодії і заохочуючи інновації на місцях.

Блок самоконтролю

1. Що таке «зелене відновлення» України і які ключові принципи цього підходу?

Розгорнуте пояснення концепції, згадування основних цілей: адаптація до клімату, циркулярна економіка, збереження біорізноманіття тощо .

2. Назвіть приклади проектів або ініціатив на регіональному рівні, що демонструють співпрацю громад і міжнародних організацій у відновленні довкілля.

Можливі відповіді: ревіталізація річки Вир (U-LEAD/GIZ, Сумщина) ; «Простір біорізноманіття» у Краснокутську (ГО/громада/експерти) ; екопроекти на Чернігівщині (облрада + громади) ; санітарні аналізи води в Бучі (ЕКО ВУЧА + мерія) ; створення заказника в Ірпені (звернення ГО до ОВА) .

3. Яку роль відіграють ПРООН (UNDP), ЮНЕП (UNEP) та WWF у відновленні довкілля України?

Відповідь має містити: UNDP допомагає з обладнанням та проектною підтримкою громад (приклад – мобільні аналізатори ґрунту зі Швецією), а

також фінансує партнерства (проект EPSR) ; UNEP організовує платформу «зеленого відновлення», фінансує проекти сталого розвитку та оцінює екологічний вплив (дослідження Каховки, проекти з очищення міських стоків) ; WWF виступає «координатором екологів», працює над політичними рекомендаціями (Regenerate Ukraine) , захищає природні території (відновлення річок, захист лісів, форелеві та осетрові програми) .

4. Що пропонується у проекті закону «Про засади зеленого відновлення України» і чому він важливий?

Основні пункти: визначення термінів, загальні принципи «зеленої» відбудови (екологічні, соціальні, економічні критерії), створення Національної ради та системи оцінки сталості проектів , гарантії врахування природи при відбудові. Закон надає правову основу для узгоджених дій держорганів, інвесторів і громад щодо екологічної безпеки у відновленні.

5. Чому партнерство громад, держави та донорів необхідне для успішного відновлення довкілля?

Поясніть, як поєднуються: місцеві знання та потреби (громади) + нормативна база й фінансування (держава) + експертиза і технології (донори/ООН). Проілюструйте на прикладі: кооперація громад у проекті Вир забезпечує спільні інвестиції і узгоджений план , а завдяки міжнародній підтримці (U-LEAD, GIZ, UNDP) громади отримують технічну допомогу та навчання.

Ключові терміни

- **Зелене відновлення (зелена відбудова)** – підхід до реконструкції і розвитку територій, при якому всі заходи здійснюються з урахуванням цілей переходу до зеленої економіки (збереження біорізноманіття, кліматичні пріоритети, раціональне використання ресурсів) .
- **Біорізноманіття** – сукупність усіх видів живих організмів на планеті та різноманіття їхніх екосистем; ключовий ресурс для відновлення природи. Згідно з WWF, майже 70 тис. видів флори й фауни (35% всіх видів Європи) природоохоронні організації прагнуть зберегти під час відбудови України .
- **Екосистема** – взаємопов'язана система живих організмів і середовища їхнього існування. Війна руйнує екосистеми (ліси, заплави, дельти), але процес відновлення має відновити їхню структуру і функції (наприклад, регулювання водного балансу річок) .
- **Кругова економіка** – модель економіки, в якій на перший план виходить мінімізація відходів і максимальне переробляння ресурсів. У відновленні «зеленого» типу Україна планує застосовувати принципи циркулярності: використання повторно вторсировини будівельних матеріалів, локальну переробку паливно-мастильних матеріалів тощо .
- **Сталий розвиток** – розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління без шкоди для спроможності майбутніх поколінь задовольняти свої

потреби. Стає ключовим орієнтиром при модернізації інфраструктури і реабілітації земель – наприклад, у проєктах «будувати назад краще» .

- **Міжнародні партнери** – міжнародні організації, фонди чи донори (UNDP, UNEP, WWF, GIZ, ЄІБ тощо), які надають Україні фінансову й експертну підтримку. Відповідно до кращих практик відбудови, саме вони повинні забезпечити застосування світових стандартів екозахисту у відновлюваному будівництві .

Список джерел

1. WWF-Ukraine. *Assessing the environmental impacts of the war in Ukraine* .
2. WWF-CEE. *WWF: Investing in the future after Ukraine war* (2023) .
3. UN Ukraine. *Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) підтримує «зелене» відновлення в Україні* .
4. UNDP Ukraine. *UNDP and Sweden equip war-torn communities with advanced tools for analysing damaged soil* (Jan 2025) .
5. UNDP Ukraine. *Empowered Partnership for Sustainable Recovery (EPSR)* .
6. Ministry of Environment Ukraine. *ПОВІДОМЛЕННЯ про оприлюднення проєкту Закону України «Про засади зеленого відновлення України»* .
7. Ukrinform. *Міндовкілля презентувало рамковий проєкт закону про зелене відновлення України* (05.10.2025) .
8. Ecoaction. *Як у 10 громадах втілювали проєкти за принципами Зеленого відновлення* (липень 2024) .
9. Асоціація міст України. *Громади Сумщини завершують роботу над спільним проєктом з відновлення річки Вир* (лютий 2022) .
10. WWF-Ukraine. *Regenerate Ukraine Initiative* .
11. Ecoaction / Укрінформ. *ECO BUCHA: відновлення криниць і комплексне відновлення Бучанської громади* .
12. 0462.ua. *На Чернігівщині протягом 2025 року реалізують 50 екопроєктів: як розподілятимуть кошти* (березень 2025) .